

Veberöds kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-07-15

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Veberöds kyrka

Veberöds församling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Veberöds socken, Veberöd 52:1, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Byn Veberöd är beläget omkring två mil öster om Lund, vid foten av Romeleåsens rika natur- och skogslandskap. Ortsnamnet skrevs 1534 ”Webre” och lär betyda ”vid” och ”bred”, vilket i en skrivelse från 1729 härleddes till den böj eller ”vred” bäcken i äldre tider gjorde invid en gård som passerades på vägen mot Malmö från Österlen. Vid tiden för laga skifte, år 1827, omfattade Veberöd 25 gårdar och ett antal gatehus. Efter skiftet bestod byn av åtta gårdar. Kyrkan var vid den tiden placerad i byns nordligaste del.

När järnvägen mellan Malmö och Tomelilla öppnade hösten 1893 etablerades flera industrier i orten som i sin tur ledde till att bebyggelsen expanderade. Tyngdpunkten försköts då från området kring kyrkan till byns norra del. Tegelbruket var liksom för många andra skånska småsamhällen en viktig inkomstkälla för ortsborna. År 1945 var Veberöds tegelbruk störst i Skåne. Tegelbruket lades ner 1972.

Flygbild tagen från öster, 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Runt stationen och järnvägen finns ett antal av de mer påkostade tegelbyggnader som uppfördes vid tiden kring sekelskiftet 1900 bevarade. Den äldre bebyggelsen är förlagd i anslutning till kyrkan, till den så kallade Boddesplatsen, samt längs Sjöbovägen. I och omkring byn finns ett stort antal fornlämningar.

Kyrkobyggnaden

Det är inte klarlagt exakt när Veberöds kyrka uppfördes, men troligen byggdes den någon gång under 1200-talet och bestod då av ett kortare långhus och ett kor. Söder om kyrkan tillfogades senare ett vapenhus och i öster en korförlängning. Klockorna var upphängda i en stapel på kyrkogården. Enligt domkyrkoarkitekten Carl George Brunius var både långhuset och koret valvslagna under en tidsperiod.

Av den medeltida kyrkan återstår idag enbart långhusets murar. Under mitten av 1800-talet byggdes kyrkan till med torn i väster under ledning av Brunius. Kyrkan försågs då även med något större rundbågiga fönster. Både vapenhuset i söder och klockstapeln revs.

Under 1870-talet byggdes kyrkan om ytterligare. Denna gång efter ritningar upprättade av S. Hallberg 1868. Kyrkan byggdes då till med en korsarm även på kyrkans södra sida. Det tidigare koret revs och ersattes med ett mindre kor i öster, vilket avslutas med en tresidig absid. Även de trappstegsgavlar med rundbågefriser som Brunius låtit uppföra 20 år tidigare som avslut på långhuset och koret mot öster revs. Kyrkorummet försågs med reveterade tunnvalv. Kyrkan fick då den planform och mycket av det arkitektoniska uttryck den har idag, bestående av västtorn, långhus, korsarmar mot söder och norr samt tresidig, absidial sakristia mot öster.

Exteriör

Murarna i kyrkans långhus, norra korsarm och torn är uppförda i grovt tuktad sandsten och är omkring en meter tjocka. Absiden och den södra korsarmen är uppförda i rött tegel. Kyrkan har en låg sockel och sockelmarkering, som bestrukits med kallasfalt. Samtliga murar har en ojämnt buktande yta och bär en spritputs avfärgad med obruten vit kalkcementsfärg (2005). En underliggande

Absidens hjälmvalv var tidigare dekormålat.

Absidens och tornets takfall är täckta av falsad kopparplåt.

Årtalet 1848 som står skrivet på tornets västra fasad markerar tidpunkten för Brunius restaurering.

gulröd kulör kan skönjas på samtliga fasader. Kyrkans alla fasader avslutas upptill av en gesims med två mursprång. Tornets fasader avslutas upptill av en bågris.

Samtliga av kyrkans muröppningar är rundbågiga eller cirkulära. Tornets omfattningar är i oputsat rött tegel. Bottenvåningens fönster och dörr är murat i rött tegel med tre mursprång. I rundbågen ovan entrédörren i väster finns en mönstermurning i gult tegel med trepassmotiv. Bortsett från korsarmarnas blyinfattade runda fönster över gavlar- nas dörrar och det runda fönstret över västentrén är alla kyrkans fönster i gjutjärn med diagonalställt ruttmönster från 1901. Kyrkan har fyra ingångar med dörrar i lackad ek. Klockvåningens ljudluckor, som möjligen är ursprungliga, är av svarttjätrat trä.

Tornets samtliga takfall samt den utkragande förkroppningen i tornets nedre del är avtäckta med kopparplåt. Långhusets och korsarmarnas taktäckning består av grått enkupigt tegel tillkom 1956. Kyrkans avvattningssystem är av kopparplåt. Tornets stuprör har skarpvinklade falsade krökar. Resterande stuprör har böjda krökar.

Interiör

Kyrkans huvudentré återfinns i tornets västra fasad och leder in till vapenhuset i tornets bottenvåning. Vapenhuset består av ett kvadratisk ljust rum med välvt tak.

Kyrkorummet sett från sydöst.

Kryssvalvet vilar på kraftiga pilastrar i hörnen. En gråmålad pardörr leder in till kyrkorummet. Orgelläktaren täcker de sju första bänkraderna. Långhuset och korsarmarna har ungefär samma yta och övertäcks av det vitmålade reveterade tunnvalvet från 1870-talet. Koret är placerat i korsmitten och sakristian utgörs av ett litet utrymme bakom en låg och till stora delar öppen skärmvägg mot absiden. Över altaret finns en muralmålning föreställande jungfru Maria och Jesusbarnet, vilken troligen utförts av en lokal målare under slutet av 1800-talet.

Orgelläktaren återfinns i långhusets västra del och har samma bredd som långhuset. 1907 förlängdes läktaren in mot kyrkorummet och stäcker sig idag från den östra tornmuren fram till långhusets andra fönster. Uppgången till läktaren bestod tidigare av en centralt placerad spiraltrappa i det nuvarande vapenhuset. Trappan ersattes 1926 av den nuvarande trappan som återfinns i långhusets nordvästra hörn. Efter vilplanet delar sig trapploppet i två, vilka leder till tornet respektive orgelläktaren. Läktarens barriär har ett rundbågigt motiv. Dess baksida är uppbyggd av äldre bilade trästycken medan utsidans fyllning är av målat kryssfäner.

Takstolarna utgörs av bilad fur som tappats samman och tillkom vid ombyggnaderna på 1840- och 1870-talen. Äldre hak och urtag tyder på att delar av virket är återanvänt från äldre taklag. Valven är oisolerade och består av ramsågat virke som är infäst i sparrar, vilka löper parallellt med högbenen och fäster i hanbandens mitt.

Inredning och inventarier

Altaret tillverkades 1920. Bordsskivan och altarfronten är båda utförda i spontad panel och under altarskivan finns ett förvaringsutrymme.

Altaruppsatsen är från 1500-talet och är uppdelad i fyra fält med 1700-talsmotiv föreställande Jesu födelse, Getsemane, korsfästelsen och uppståndelsen. Ramverket är bemålat med ljusgrå oljefärgsmarmorering. 1928 tillfogades en predella med ljusgrå marmorering och förgyllda accenter. Altaruppsatsens vingar och krön hade då redan avlägsnats.

Altarringen är tredelat och tillkom vid Hallbergs restaurering 1872. Knäfallet och överliggaren är klädda med ljusrött sammetstyg från 1989. Altarskranket är genombrutet med ett arkadmotiv och är utfört i gråmålat trä.

Bänkinredningen som tillkom 1930 utgörs av öppna bänkar och återfinns i långhuset samt i de båda korsarmarna. Samtliga bänkar är riktade mot korsmitten. Ursprungligen var bänkarna färgsatta med predikstolen som förebild, men är idag målade i en ljusgrå kulör med ramverkets profiler i mörkare grå och lila kulörer. Två av kyrkorummets tidigare bänkar med stomme i gjutjärn står i vapenhuset.

Altaranordningen och absiden i öster.

Predikstolen är utformad i renässansstil och tillverkades 1591. Korgen indelas av engagerade kolonner i hörnen och har fem fyllningar dekorerade med de fyra evangelisterna skurna i relief samt ett kristusmonogram. Predikstolens ursprungliga målerier togs fram 1929 av konservator Erlandsson i Lund.

Dopfunten är från 1200-talet och har en rund cuppa med uttömningshål som vilar på fot med kvadratisk nedre del. Cuppans utsida är slät och saknar dekorationer. Spår av färg syns på dess övre del samt på sockelns mellersta del. Funten är placerad i korets norra sida.

Orgeln återfinns på orgelläktaren i kyrkorummets västra del och tillverkades 1980 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund. Den ersatte då en äldre orgel från 1907 vilken tillverkats av Eskil Lundén. Den nuvarande orgeln är mekanisk och har 18 stämmor och två manualer. Den tredelade orgelfasaden med segmentbågigt krön tillkom vid samma tidpunkt och är målad i grått med detaljer i blågrå och guld. Spelbordet är vänt från församlingen. På orgelläktaren återfinns även en tramporgel från 1782 som skänkts av kantor Maria Nortorp. Tramporgeln är dekorerad med två änglabilder och har cirka 12 orgelpipor.

Den *stora kyrkklockan* är ursprungligen från 1520 men gjöts om av Andreas Wetterholtz på Kungl. Priv. Styck- och klockgjuteri, 1741.

Den *lilla klockan* är från 1432 och gjöts av klockgjutaren Mester Herman som bedrev klockgjuteri i Lund.

Kyrkogård

Kyrkan är placerad i kyrkogårdens sydöstra hörn. Den östra delen sluttar kraftigt ner mot gatan. De äldsta delarna av kyrkogården återfinns i kyrkans direkta närhet, i söder, norr och i öster. Denna del karaktäriseras av låga buxbomshäckar, grusgångar och grusgravar. Kring 1930 utvidgades kyrkogården västerut. Detta parti domineras

Predikstolen från 1591.

I rak axel från kyrkans torn finns en mönstermurad brunn i mökrött tegel.

av det då tillkomna gångsystemets två huvudaxlar, vilka möts i en hexagonalt formad brunn, murad i rött tegel. Under andra hälften av nittonhundratalet utvidgades kyrkogården ytterligare västerut. Denna del har gångar belagda dels med grus, dels med rödaktig kalksten.

Under senare tid har flera mindre ask- och minneslundar tillkommit där äldre gravstenar återvunnits. Den senaste stod klar år 2013 och gestaltades av församlingen själva. Det finns även en större minneslund ett stycke längre väster om kyrkan, vilken restaurerades för ett antal år sedan.

Byggnader på kyrkogården

Det finns inga byggnader direkt på kyrkogården. Söder om kyrkogården finns den före detta folkskolan i rött tegel som idag fungerar som församlingshem. Strax väster om församlingshemmet finns en ekonomibygnad med vaktmästeri samt begravningskapell. Söder om ekonomibygnaden ligger kyrkans hus med pastorsexpedition m.m.

Kulturhistorisk karaktärisering för Veberöds kyrkoanläggning

Veberöds kyrka syns tydligt från ortens centrum på den markhöjning där kyrkan är belägen. Trots att det enda som återstår av den medeltida kyrkobyggnaden är långhusets murar, så har kyrkobyggnaden en historia som sträcker sig över 800 år bakåt i tiden. Dess nuvarande karaktär härrör i huvudsak från de två restaureringar som genomfördes under 1800-talets senare hälft. Byns äldre bebyggelse försvann till stor del i skiftena och dess äldre prägel har ytterligare förskingrats under 1900-talets senare hälft. Veberöds kyrka är därför en viktig länk som förklaring till bymiljöns äldre historia.

1848 restaurerades kyrkan under ledning av Carl Georg Brunius, dåvarande domkyrkoarkitekt i Lund. Brunius var professor i grekiska och en av landets främsta kännare av Skånes medeltida arkitektur. Någon motsvarighet till hans inflytande på landskapets kyrkobyggande stod vid denna tid inte att finna någon annanstans i landet. Brunius ritade ett stort antal nya kyrkor, men även profana byggnader, och han ledde flertalet större kyrkorestaureringar under årtiondena kring 1800-talets mitt. Av hans restaurering av Veberöds kyrka återstår idag tornet samt de nuvarande fönsteröppningarna. Tornets låga höjd är karaktäristiskt för den tidens tornbyggande i Skåne, då tornspiror var förbjudna på grund av risken för åsknedslag (under 1850-talet tilläts de återigen i och med införandet av åskledaren). Även kombinationen av slätputsad marksten och precis murade tegelomfattningar i rundbågestil är signifikativt för Brunius restaureringar från denna tid. Först senare, när den skånska tegelproduktionen kommit igång på allvar, var det ekonomiskt försvarbart att mura hela kyrkor i tegel.

Den restaurering som företogs under ledning av S Hallberg gav kyrkan mer nyklassiska drag där den medeltidsinspirerade arkitektur som Brunius praktiserat 20 år tidigare tonades ner. Tornet bär ännu tydliga drag av Brunius tegelarkitektur och långhusets, korsarmarnas och absidens sammanhållna fasader i nyromansk stil utgör ett intressant exempel på 1800-talets kyrkliga arkitekturhistoria i Lunds stift.

Kyrkans interiör är i sin volym bevarad sedan Hallbergs restaurering på 1870-talet. Kyrkorummet domineras av de reveterade tunnvalven och bänkinredningen från 1930. Ett antal av kyrkans äldre inventarier finns ännu bevarade och tilldrar sig särskilt intresse. Däribland dopfunten från 1200-talet, predikstolen från 1591 och altarpuppen som innehåller delar från 1500- och 1700-talen.

Rekommendationer

- Kyrkans exteriör visar en byggnadsutveckling typisk för de skånska medeltidskyrkorna som byggdes om under 1800-talet, med västtorn av C G Brunius och vitputsade korsarmar i nyromansk stil, och är viktig att bevara.

- Långhusets medeltida murverk utgör ett historiskt viktigt dokument över den medeltida byggnadskonsten i Skåne och bör värnas.
- Bänkinredningen från 1930 har en sammanhållande verkan på det stora kyrkorummet och bör bevaras.
- Rötskadorna i tornspiran bör åtgärdas. Vid restaurering av tornets takkonstruktion kan den äldre konstruktionen som ligger i tornets andra våning med fördel användas som förlaga.
- I tornets andra våning ligger predikstolens äldre trappbarriär, vilken är värdefull bland annat då den visar predikstolens färgsättning före 1929. Barriären bör tas om hand och förvaras så att det inte kommer till skada.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Veberöds kyrkogård skyddas som fornminne enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Axelson, D: *Hållbar planering i småort – vad händer när tåget kommer tillbaka till Veberöd?*, Examensarbete i Fysisk planering, BTH 2008

Underhållsplan för Veberöds kyrka i Veberöds församling (2005-11-30), AIX Arkitekter AB, Stockholm

Dahlberg, M (red.): *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet 2008

Dahlberg, M (red.): *Skåne: Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, opublicerad
Veberöd kyrkogård, Veberöds socken, Landsantikvarien Malmöhus län genom antikvarie Karen Wanby 1992

http://kmb.raa.se/cocoon/bild/kont-5c3429651e8e6e714031281d3d60611c84124f23?-form_name=searchresult&form_action=fetch&id=16000200064697&offset=9, Riksantikvarieämbetet Kulturmiljöbid, hämtad 2015-07-15

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2014-09-14

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2014-08-29

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Rapportsammanställning och foto (där inget annat anges): Max Laserna

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-07-15